

Berga Slott och Minneshuset.

Av Sune Nilsson

Slottet från landsidan med huvudingången

En vacker hösteftermiddag i oktober 2004 besökte jag tillsammans med Dokumentationsgruppen i Haningegillet Bergaområdet.

Efter sammanstrålning vid Tingshuset åkte vi gemensamt till vakten vid Örlogsskolorna där vi prickades av mot den tidigare insända deltagarlistan, tydligen tar svenska försvaret hotbilden från terrorism på allvar.

Vi möttes av kapten Ulf Lundberg, med ansvaret för fastigheterna på området, som fungerade som vår guide för

dagen. Ulf visade ett otroligt kunnande som dessutom förmedlades på ett trivsamt och avspänt sätt för oss besökare

Tyvärr är detta i en tid av stor osäkerhet om Berga och dess framtid, ett försvarsbeslut är taget i dagarna som kommer att påverka nyttjandet av området, ingen vet nog riktigt hur det kommer att bli men troligen försvinner Örlogsskolorna söderut och ersätts av det s.k. amfibieregementet från Vaxholm.

På trappan till hovjägmästaren Helge Ax:son Johnsons Minneshus hälsade han oss välkomna och berättade inledningsvis om Slottet och om bakgrunden till minneshuset.

Ulf Lundberg i mitten, tv Anita Stjernström

Slottet förr i tiden.

Berga Slott är i dessa sammanhang en modern anläggning, byggt åren 1913-15 efter ritningar av arkitekten Torben Grut som också ritat Stockholms Stadion.

När Helge Ax:son Johnson, son till den store industrimannen Axel, i början på förra seklet köpte Berga Gård av ingenjören och agronomen John Scharp inledde han inköp av stora markarealer intill godset och stod snart som ägare till hela området ner mot Horsfjärden. Bl.a. blev han ägare till storgodset Näringsberg som han köpte av änkan efter greven Otto Stenbock på Ornö. Han hade efter vissa dispyter med familjen blivit utköpt ur industriimperiet av storebror Axel Junior och satsade på lantbruket som försörjning och på kultur och konst som livsintresse.

Helge Ax:son Johnson blev sedermera honnörskonsul av Siam och var en stor kännare och samlare av konst därifrån.

Han beslöt under början på 1900-talet att bygga en ståndsmässig bostad nere vid Horsfjärden, från början var det inte tänkt att byggnationen skulle bli så omfattande, men under resans gång förändrades planerna och 1915 stod slottet klart för inflyttning. Byggnaden är belägen på ett berg 300 meter från strandlinjen och var ett av tre alternativ som diskuterades.

Själva byggnaden lär ha kostat 850.000 kronor medan omgivningarna, trädgårdarna, lusthusen, dammarna och fontänerna kostade konsuln den fantastiska summan tre miljoner!

Men så blev Berga en samlingspunkt för dåtidens nobless med konungen Gustaf V som galjonsfigur, den gamle monarken hedrades med en hel avdelning på andra våningen i slottet som alltid stod till förfogande, troligen var det den del av slottet som var tänkt för familjelivet men hovjägmästaren (han utnämndes 1922) förblev ogift men hade troligen inte riktigt tänkt sig detta i sin ungdom, på slottets originalritningar finner man både barnkammare och rum för barnpigor och på fasaden har han lämnat plats för en ev. hustrus monogram.

Slottet från sjösidan med "putting-green" och fontän

När slottet stod färdigt för inflyttning 1915 var det försett med den tidens högsta teknologi, ett motordrivet elverk försåg byggnaden med elektricitet, en centralanläggning med vattenburen värme i kombination med varmluft ombesörjde

uppvärmningen och en pumpanläggning med vattentorn försåg slottet med färskvatten. Inredningen var engelskinspirerad, konsuln hade tillbringat en stor del av sin ungdom i England och han lät den Londonbaserade arkitektfirman Maple & Co att inreda och möblera det nybyggda slottet. Golven i praktsalarna bestod av marmor, både från Kolmården och italienska Carrera och väggarna oftast av boaserad ek. Väggarna i slottet draperades med verk av dåtidens moderna svenska konstnärer, Anders Zorn, Bruno Liljefors och Carl Larsson och nischer och fönsterbänkar försågs med buddastoder och andra verk från Siam och Ostasien. I slottsparken och trädgårdarna trängdes skulpturer av Rådberg och Milles, mest känd är väl den senares "Triton" i fontänenläggningen på borggården.

Helges glansperiod.

Under 20-30-talet var Berga ett centrum för kulturen och sällskapslivet på Södertörn och oftast fanns kungligheter i huvudrollerna. Utöver Gustaf V var både prins Wilhelm och prins Carl frekventa gäster på Berga.

Mest omtalade är nog de kungliga jakterna där skrönorna om tillrättalagda skottillfällen för den gamle monarken är många. Hovjägmästaren hade inhägnad ett stort område, viltstängslet lär ha varit 3,5 mil långt, där stora hjordar av dovhjortar och rådjur planterades in och en stor mosse dikades ur för att passa tillvaron för landets första kanadagäss. Under en kortare tid fanns här också några visenter som senare flyttades till Avesta.

En av två hjortar vid pergolan. mer lik en kronhjort än en dovhjort.

Slottsherren var också en duktig lantbrukare eller försåg sig möjligen med dugliga medarbetare och han hade god lönsamhet på Berga Gård och kunde 1922 starta en statlig lantbruksskola på egendomen i konkurrens bl.a. med Årsta i Österhaninge. Han gjorde också goda affärer i övrigt och donerade stora summor årligen till olika ändamål, bl.a. till ett kapell på Landsort. Han bidrog också med en stor summa när Folkhögskolan flyttades från Tungelsta till Västerhaninge. Det är troligt att han också, utöver rena inköp, stöttade sina konstnärsvänner med bidrag.

Slottet idag

Porträtt av Helge Ax:son Johnson, biblioteket i slottet

Helge Ax:son Johnson avled år 1941, 63 år gammal, i sviterna efter en lunginflammation. 1944 sålde dödsboet Berga till staten för 2,6 miljoner och marinen fick tillgång till eftertraktad fastlandsmark intill Horsfjärden medan domänverket tog över jordbruksmarkerna och Berga egendom.

Under de sista krigsåren och framöver byggdes området ut för militärt ändamål och

1946 startade marinens underofficersskola här.

Under alla år i försvarsmaktens händer har slottet använts för praktiskt ändamål, staber, skolläring och på senare år även marinledningen. Ännu idag finns ett fantastiskt kontorsrum med utsikt över Horsfjärden till generalinspektörens (modernt namn på marinchefen) förfogande.

Här finns också mässar och matsalar och ett välförsett bibliotek och hovjägmästarens biljardrum används än idag i rekreationssyfte av personalen.

Byggnaden är naturligtvis kulturmärkt och allt underhåll är noga planerat för att inte förstöra ursprunget.

Göran Sonmark beundrar en arbetsplats med stil, marinchefens reservrum

Efter Helges död 1941 spreds slottets kulturskatter vid en auktion och den konst som idag finns tillhör Nationalmuseum och andra statliga institutioner.

Av kostnadsskäl har dock stora delar av omgivningarna måst lämnas åter till naturen men området söder om slottet hålls i ett förvånande gott skick, alltifrån den lilla halvmåneformade specialgräsmattan intill slottet (anlagd på 20-talet av en importerad skotsk trädgårdsmästare för golfspel) ner till gästbryggan vid Horsfjärden.

Här finns också den siamesiska trädgården och en vacker pergola. Stora delar av den terrasserade sluttningen kantas av de välbekanta Drottningholmskrukorna med vackra kungliga monogram i guld.

Minneshuset

Husets entré på östra sidan

Helge Ax:son Johnson beslöt redan på 30-talet att låta bygga ett Minneshus över sig själv och sina föräldrar. Man kan undra hur han kom fram till detta beslut, kanske insåg han omöjligheten att behålla slottet inom familjen i framtiden. Han hade ju inga egna arvingar och förhållandet till bröderna och deras familjer var nog inte det bästa.

Han lät stycka av ett mindre område väster om slottet som fritogs från fastigheten och började bygga detta hus i slutet på 30-talet. Han använde samma tegel som i slottet och en

liknande byggnadsstil. Huset blev inte klart under hans livstid men med stöd av anteckningar och viljeyttringar stod det klart år 1944 för invigning.

Minneshuset består av fyra rum med olika tema. Direkt innanför den pampiga entrén ligger jaktsalen med troféer från framförallt dovhjort, vapenskåp och välorganiserad dokumentation över genomförda jakter på Berga. På hedersplats hänger en bild av Gustaf V i jaktmundering. Det var här man samlades inför jakterna och passen fördelades.

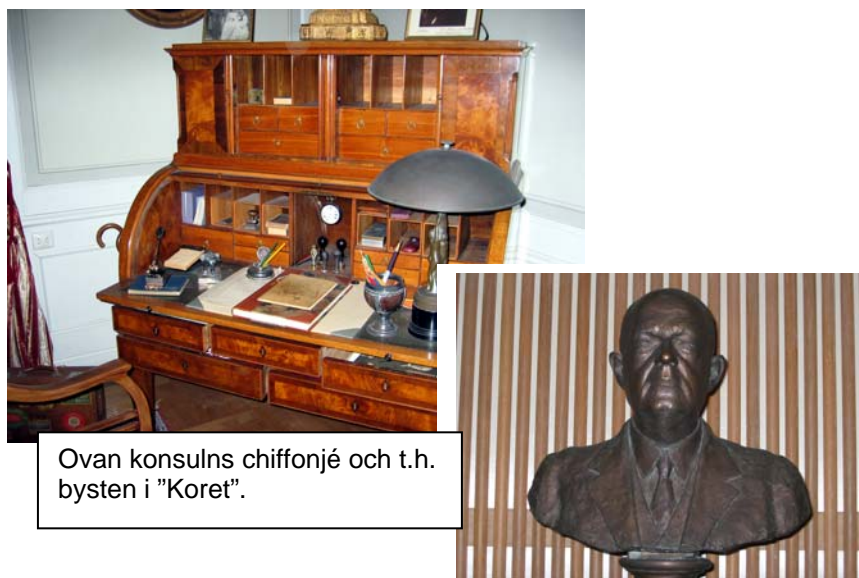
Annies skrivbord

Till höger ligger "Moderns Rum", en kopia av Annie Ax:son Johnsons rum på Hovslagargatan, med syskrin, stickningar och handväska i hörnet. Dessutom har man flyttat ut kakelugnen från stadsvåningen som ren dekoration.

Helge var mycket fäst vid modern, som f.ö. var dotter till en tysk sjökaptan, och det var hon som fick hedersuppdraget att lägga grundstenen till slottet 1913.

Till vänster finns Helges eget rum, dominerat av ett jätteporträtt av fadern Axel, med skrivplats och chiffonjé samt en byrå med samtliga donationsbrev i god ordning. Här finns också hans egen samling av tidningsurklipp

Rakt innanför jaktsalen ligger Minnesrummet eller "Koret" som vissa säger. Framför en belyst vägg finns en byst av slottsherren själv med ett par enorma elefantbetar på var sida, på motstående vägg två stora porträtt med samma motiv, ett av Anders Zorn och det andra av Mas-Olle. Här finns också en av Europas största samlingar av Buddabilder och en vacker silversamling. Även här lyser konsulns intresse för kungligheter igenom och ett porträttgalleri pryder ett sideboard.

Ovan konsulns chiffonjé och t.h. bysten i "Koret".

Hela huset andas naturligtvis nostalgi, jag har svårt att bedöma om det är smakligt eller inte. Det tyder på en viss självsäkerhet att planera och bygga ett minnesmärke över sig själv.

Hovjägmästaren Helge Ax:son Johnson har onekligen genom sitt minneshus bevarat stora delar av sitt liv och leverne för framtiden och dessutom givit en bild över dåtidens luxuösa liv tillsammans med kungligheter och annan nobless. Heder över den gode Helge!

Fotnot:

Grundaren av Johnsonimperiet var Axel Johnson, sadelmakare från Jönköping, född år 1844, som flyttade till Stockholm 1873 och startade handel med bl.a. kol och koks.

År 1890 startade han rederiet Nordstjernen och 1905 övertog han Avesta Jernverk och ett finansimperium var fött.

Axel Johnson var gift med Annie Wieting (1854-1923), dotter till en tysk sjökaptan. Paret fick fyra söner Axel Jr född 1876, Helge född 1878 samt Harry och Torsten.

Axel Johnson avled 1910 av blindtarmsinflammation och äldste sonen Axel Ax:son Jonsson, tog över företagen. Genom olika turer köptes syskonen ut och "Generalkonsuln" styrde företaget med järnhand. Under dennes ledning växte koncernen med bl.a. Nynäs Petroleum, Lindholmens Varv, Motala Verkstad, Stockholm Nynäs Järnväg och Linjebuss.

När Generalkonsuln avled 1958 tog sonen med samma namn, "Bergsingenjören" (född 1910), över ledningen av imperiet som då delades i två delar, Axel Johnson & Co och Nordstjernen. Det fanns då 22.000 anställda och omsättningen var 1,5 miljard. Företagsgruppen utökades med bl.a. försäkringsbolaget Sirius, dataföretaget Datema och handelshuset JS Saba.

1979 blev brodern Bo Ax:son Johnson VD i Nordstjernen och Göran Ennerfeldt VD i Axel Johnson & Co med bergsingenjören som styrelseordförande i båda grupperna.

Bo Ax:son Johnson avvecklar mer eller mindre rederiverksamheten och Nordstjernen blir ett bygg- och fastighetsbolag genom uppköp och sammanslagningar av ett flertal större bolag, Lundbergs Bygg, Diös, ABV m.fl. och byter namn till NCC Nordstjernen.

År 1983 övertog Axels dotter Antonia, född 1943, posten som styrelseordförande efter fadern i Axel Johnson & Co och man förvärvade bl.a. Dagab, Hemköp och Ähléns. Antonia Ax:son Johnson är nu gift med sin VD, Göran Ennerfeldt.

När Bo Ax:son Johnson avlider 1997 blir hans dotter Viveka vice styrelseordförande i NCC Nordstjernen och man kan säga att det stolta Johnsonimperiet nu styrs av två starka kvinnliga kusiner.

**Några bilder från
slottsträdgården**

